

Μελέτες για το Αρχαίο Γυάλι

Με πυρήνα το Εργαστήριο "Sol-Gel" του Ινστιτούτου Επιστήμης Υλικών στο Κέντρο "Δημόκριτος" και με χρηματοδότηση από τη Γ.Γ.Ε.Τ., έχει δημιουργηθεί, τα τελευταία δύο χρόνια, το "Δίκτυο Ιστορίας, Επιστήμης και Τεχνολογίας Γυαλιού" (GLASSNET). Στην ουσία, το δίκτυο αποτελεί πεδίο συμπεράσεως επιστημονικών, ερευνητικών ομάδων και σχετικών Εργαστηρίων απ' όλη την Ελλάδα με σκοπό τη μελέτη του γυαλιού, αλλά ένα σημαντικό μέρος από τις δραστηριότητες είναι προσανατολισμένο στη διεπιστημονική μελέτη του αρχαίου γυαλιού, φυσικού και τεχνητού, στον ελληνικό κόσμο. Αρχαιολογικές και αρχαιομετρικές μελέτες καθώς και θέματα συντήρησης του αρχαίου γυαλιού παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα με τρόπο συντονισμένο, στη διάρκεια του 1ου Διεθνούς Συνεδρίου του GLASSNET, με τίτλο "Υαλός, Vitrum, Γυάλι" που έγινε στη Ρόδο (1-4/4/2001), όπου παρουσιάστηκαν πάνω από 70 νέες εργασίες από Έλληνες και ξένους ερευνητές. Άλλα και το εκπαιδευτικό μέρος, όσον αφορά στο αρχαίο γυάλι, καλύτερης ικανοποίησης για τη διοργάνωση μεταπτυχιακού τεχνικού σεμιναρίου με τίτλο "Ιστορία και Τεχνολογία Αρχαίου Γυαλιού", που έγινε στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, το τρίήμερο 16-18/5/2001, όπου διδάχθηκαν σε 70 νέους επιστήμονες (αρχαιολόγους, συντηρητές, πιτυχοίχους θετικών επιστημών) τα εξής μαθήματα: Φυσικό γυάλι - ογκώσιμα (I. Μπασιλάκος), Φυσικό γυάλι - τριπλέτες (Γ. Κόρδας), Φαγεντανή και υαλώματα (Μ. Παναγιωτάκη), Μικροβιακό γυάλι (Γ. Χατζή), Προμορμικό γυάλι (Δ. Ηλιανδίδου), Συντήρηση (Μ. Παπαθανασίου), Υαλοπίτσες (Ε. Κουκουτσάκη-Νικολαΐδου), Αρχαιομετρία γυαλιού (Ε. Μήρτσου), Ρωμαϊκό γυάλι (Α. Αντωνάρας), Συντήρηση (Δ. Κυριατζή), Μεσαιωνικό γυάλι (Α. Αντωνάρας).

Τόσο στη διάρκεια του Συνεδρίου όσο και στα μαθήματα του Σεμιναρίου παρουσιάστηκαν νέες πληροφορίες και δεδομένα για την παραγωγή, τη χρήση, την τεχνολογία, την επεξεργασία και τη διακίνηση του αρχαίου γυαλιού, που πηθούν ότι ο ρόλος του γυαλιού στον ελληνικό κόσμο υπήρξε πολύ πιο σημαντικό απ' ό,τι πιστευόταν μέχρι τώρα, μίλια, χρόνια πριν. Τα Πρακτικά του Συνεδρίου και τα μαθήματα του Σεμιναρίου θα εκδοθούν πολύ σύντομα με τη μέριμνα του επικεφαλής του δικτύου, Δρα Γ. Κόρδα. Είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσουν πολύτιμα βοηθήματα για τους μελετητές του αρχαίου γυαλιού στον ελληνικό χώρο. Πληροφορίες: κα Χ. Νικολάου, γραμματέας GLASSNET, τηλ. 01. 65 03301.

Διεθνές Colloquium για την πρώτη μεταλλουργία στο Αιγαίο

Από τα τέλη, ήδη, του 19ου αιώνα, στα νησιά του Αιγαίου και στην ηπειρωτική Ελλάδα, η αρχαιολογική σκαπάνη αποκαλύπτει αυξήσεις ιδιαίτερης σημασίας μεταλλικά προϊστορικά αντικείμενα η και σχετιζόμενα με αυτά μεταλλουργικά ευρήματα. Ωστόσο, μίλια κατά τα τέλη της δεκαετίας του '70 δημοσιεύθηκαν οι πρώτες συνδυασμένες αρχαιολογικές-μεταλλουργικές μελέτες για την πρώτη μετάλλευση στον ελληνικό χώρο. Από την εποχή αυτή, η ομάδα μελέτης αρχαίου ενεργού συμμετοχής σε μεγάλα προγράμματα προϊστορικής αρχαιομεταλλουργίας, στις πιο σημαντικές περιοχές (Σίφνος, Χαλκιδική, Σαντορίνη, Κίθιον, Λέσβος, Θάσος, Κρήτη, Σέρφους, Προκωνήνας Σερρών κ.ά.). Στις δεκαετίες που πέρασαν αναπτύχθηκε συνεργασία με αρχαιολόγους από ελληνικά αλλά και ξένα επιστημονικά ιδρύματα (Oxford University, Ινστιτούτο Μεξ-Πλανε/Heidelberg, Γερμανικό Μεταλλευτικό Μουσείο/Bochum, Temple University κ.ά.), με αποτέλεσμα να υπάρχει πλέον σημαντική ερευνητική εμπειρία σχετικά με τις πρώιμες μεταλλουργικές τεχνικές του Αιγαίου. Την τελευταία πενταετία, η έρευνα εστιάζει στη μελέτη πιθανών συσχετίσεων νησιών του βορείου και του νοτίου Αιγαίου (και ιδιαίτερα μεταξύ Κυκλάδων-Κρήτης) μέσω αρχαιομεταλλουργικών τεχνικών. Στις 28.4.2001, στο Εργαστήριο Αρχαιομετρίας του Κέντρου "Δημόκριτος" πραγματοποιήθηκε διεθνής συνάντηση ειδικών (colloquium) με τίτλο "Early Copper Metallurgy in the Aegean Islands", και εξετάστηκαν ζητήματα, από προσκεκλημένους ομιλητές, σύμφωνα με το ακόλουθο πρόγραμμα: J. D. Muhly: "Chrysokamino and the Beginnings of Metallurgy in Eastern Crete". O. Philaniotis: "Early Copper Production on Kythnos Island: the Archaeological View". V. Basiakos: "Analysis, Technology and Reconstruction of Copper Recovery Processes on Kythnos". V. Maxwell: "Eroving and Acquisition: Early Metalworking in

the East and West Aegean". V. Kassianidou: "Politiko Phorade: Primary Smelting Workshop of the Late Bronze Age in Cyprus". S. Papadopoulos: "Preliminary Notes on Early Copper and Silver Production on Thasos Island". Σχολιασμός της συνάντησης και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων έγινε ο καθένας. Χ. Ντούμας, ο οποίος η-λόγησε την επισκευή σε σύζηση στο γυάλινο τραπέζι με τίτλο "Early Copper Metallurgy in the Aegean: External Influences or indigenous Development?". Τα περισσότερα από τα θέματα που συζητήθηκαν πρόκειται να συμπεριληφθούν σε ειδική έκδοση του Sheffield Centre for Aegean Archaeology/University of Sheffield, στο τέλος του τρέχοντος έτους.

Περιβαλλοντική Αρχαιολογία

Η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σε συνεργασία με τις ερευνητικές ομάδες Περιβαλλοντικής Αρχαιολογίας και Χημείας του Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αθηνών, οργάνωσαν στις 8.5.2001 την 4η Ημερίδα Περιβαλλοντικής Αρχαιολογίας με θέμα: "Μεθόδια και αποτελέσματα των σύγχρονων αρχαιοπεριβαλλοντικών ερευνών στον ελληνικό χώρο". Σκοπός της ημερίδας, σύμφωνα με το ενημερωτικό υλικό που κυκλοφόρησε, ήταν: α) να καταδείξει τον πλούτο των πληροφοριών περιβαλλοντικής φύσεως που μπορούν να αντληθούν από το κάθε ανασκαφικό κατάλοιπο, β) να αναδείξει η δυνατότητα προσεγγίσεως και κατανοήσεως του περιβάλλοντος προηγούμενων εποχών με τη βοήθεια σύγχρονων επιστημονικών μεθόδων, γ) να ενισχυθεί η χρησιμοποίηση της διεπιστημονικής προσέγγισης των συναφών θεμάτων, και δ) να δοθεί η ευκαιρία περαιτέρω γνωριμίας και συνεργασίας μεταξύ επιστημόνων, ομάδων και φορέων που δραστηριοποιούνται σε τομείς σχετικούς με την Περιβαλλοντική Αρχαιολογία. Στην ημερίδα παρουσιάστηκαν ομιλίες με τα εξής θέματα: "Διαχείριση Περιβάλλοντος" (Μ. Σκουλλού), "Πlanning and using the domestic environment in Classical and Hellenistic Greece" (B. J. Haagsma), "Η πρόσβαση των παλαιοπεριβαλλοντικών ερευνών στη θέση Σογιάς στη Λέκκη της Κορνήσιας στα ΝΑ Αθίνας" (G. Touchais), "Αρχαιοεναλολογικά κατάλοιπα: Ο σκόλος στην Αρχαιολογία" (Α. Καραλή), "Διαπλοκή παραδοσιακών οικοκυματισμού και αρχαιολογική έρευνα" (Ν. Ευστρατίου), "Διερεύνηση εδιδεικμενών ηπλοκατασκευών στη Β. Ελλάδα με αρχαιομετρικές μεθόδους" (Γ. Μανιάτης).

Οι ημερίδες Περιβαλλοντικής Αρχαιολογίας έχουν δημιουργήσει ήδη καρποφόρα παράδοση στον τομέα της παροχής ειδικευμένης γνώσης προς τους νέους επιστημονες, φοιτητές και άλλους ενδιαφερόμενους, και έχουν ήδη διοργανωθεί και συντονιστεί από την Δρα Α. Καραλή-Γιαννακοπούλου, αναπλ. καθηγ. Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Για βεβαιώσεις συμμετοχής σε όσους παρακολούθησαν την ημερίδα ή τη πληροφορία ότι από την ενδιαφερόμενη μπορούν να απευθύνονται: Ελληνική Εταιρεία, Πιπόδων 28, Αθήνα, τηλ. 01-3225245 και fax: 01-3225240, e-mail: mio-ee-env@ath.forthnet.gr.

Βρετανική υποεργασία για διδακτορική διατριβή στην αρχαιομεταλλουργία

Στην τελευταία έκδοση του ανανεωμένου περιοδικού *JAMS*, του Institute of Archaeology (UCL), δημοσιεύεται η πληροφορία ότι από τον ερχόμενο Σεπτέμβριο θα χορηγηθεί μία υποτροφία (ίσως και δύο) σε νέους υποψηφίους διδακτορες που θα μελετήσουν θέματα αρχαιομεταλλουργίας με την επίβλεψη καθηγητών του University College London. Ο υποψήφιος πρέπει να είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος (Master), χωρίς να είναι απαραίτητος σάφοτος του Institute of Archaeology. Την υποτροφία μπορούν εξάλλου να διεκδικήσουν και πτυχιούχοι με τα απαιτούμενα προσόντα οι οποίοι προέρχονται από ελληνικά πανεπιστημιακά ή ερευνητικά ιδρύματα. Πληροφορίες: Prof. T. Rehren, Inst. of Archaeology, University College of London, 31-34 Gordon Square, London WC1H 0PY, U.K. Fax: 0044 020 7383.2572, e-mail: Th.Rehren@ucl.ac.uk ή στην ιστοσελίδα: www.ucl.ac.uk/lms.

Συνέδριο για την αρχαία κεραμική

Μετά την επιτυχή διοργάνωση του στην Αθήνα το 1999, το 6th European Meeting on Ancient Ceramics/Ceramic in the Society, θα γίνει στο Fribourg (Ελβετία) από 3 ως 6 Οκτωβρίου 2001. Επιστημη

γλώσσα της συνάντησης θα είναι η Αγγλική και, σύμφωνα με το πληροφοριακό υλικό που κυκλοφορεί, θα εξεταστούν τα εξής θέματα:

- Social interactions and constraints in the fields of production and consumption
- History of development of ceramic technology and driving forces for innovation.
- Ceramic materials used in pyrotechnologies (metallurgy, glass making etc.).
- Scientific methods for determination of the function of ceramics (residues analysis etc.). Το Συνέδριο είναι περισσότερο γνωστό σαν "EMAC" και οργανωτές του είναι οι M. Maggetti και V. Serneels, του Institute of Mineralogy and Petrography, University of Friburg. Περισσότερες πληροφορίες και εγγραφές: EMAC '01, c/o Institute of Mineralogy and Petrography, University of Friburg, Pérolles, CH-1700 Fribourg, Switzerland. Fax: 0041-26-3009765 ή στην ιστοσελίδα: www.unifr.ch/mineral/emac01.

Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία

Στη διάρκεια των δύο τελευταίων χρόνων αυξήθηκαν κατά 80% τα μέλη, τακτικά και έκτακτα, της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (ΕΑΕ), φτάνοντας περίπου τα 200, και επιβεβαιώνοντας έτσι το μεγάλο ενδιαφέρον των νέων κυρίως επιστημόνων για αρχαιολογικές έρευνες στην Ελλάδα. Το απερχόμενο Δ.Σ. της Εταιρείας έδωσε λαμπρές ανανεωτικές και οργανωτικές ικανότητες σε μια σειρά δραστηριοτήτων της ΕΑΕ, όπως η διοργάνωση ειδικών σεμιναρίων Αρχαιολογίας, η διασύνδεση της Εταιρείας με αντίστοιχες ευρωπαϊκές, έκπηση στην τιμή συνδρομής του περιοδικού *Archaeometry* για τα μέλη της κ.ά. Το νέο Δ.Σ., που θα αναδειχθεί σε λίγο καιρό, θα επιφορτισθεί και με τη διοργάνωση του 4ου Συμποσίου Αρχαιολογίας της ΕΑΕ που θα γίνει το 2002. Πληροφορίες για την έκδοση των Πρακτικών του 3ου Συμποσίου και για την πραγματοποίηση του επόμενου θα δημοσιευθούν στο επόμενο τεύχος του περιοδικού *Αρχαιολογία & Τέχνη*.

Το Περιοδικό της MRS

Η αμερικανική εταιρεία Materials Research Society (MRS) δημοσιεύει τακτικά στο περιοδικό της επιλεγμένα άρθρα που σχετίζονται με ζητήματα αναλυτικών μελετών και συντήρησης αρχαίων υλικών. Πρόσφατα, η MRS ανακοίνωσε ότι διαθέτει το τεύχος Ιανουαρίου 2001 με έκπτωση 40% (τελική τιμή: US \$ 12). Το τεύχος έχει τίτλο "Preserving Art through the Ages", ενώ την επιστημονική κριτική υπογράφει η P. B. Vandiver, κύρια ερευνητρια σε θέματα κεραμικών στο Smithsonian Center for Materials Research and Education in Suitland, Maryland, U.S.A. Μετάξι των πολύ ενδιαφερόντων άρθρων του τεύχους είναι και τα εξής: «Materials Science Research for the Conservation of Sculpture and Monuments», «Investigations of Astrolabe Metallurgy Using Synchrotron Radiation», «Technical Studies and Replication of Guan Ware, an Ancient Chinese Ceramic». Για περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: www.mrs.org/publications/bulletin/2001/jan και για παραγγελίες: www.mrs.org/publications/buletin.

Συνέδρια - Ειδικά Σχολεία

- *XII International Conference on Small-Angle Scattering* (με εφαρμογές σε θέματα Τεχνολογικής Κληρονομιάς και γεωγραφικές διαφοροποιήσεις). S. Servolo Island/Venice-Italy, August 25-29.8.2002. Πληροφορίες: F. Carsugli, DIBIAGA, Università di Ancona, Via Breccia Bianca, 60131 Ancona, Italy. Ιστοσελίδα: www.unive.it/sas2002.
- «Biomaterials», Intern. School on Advanced Material Science and Technology, 27-31.8.2001. Fondazione "A. Colucci" Palazzo Ghislieri, Piazza Federigo II, 3, 60135 Jesi (Ancona) Italy. Πληροφορίες στην ιστοσελίδα: www.ifis.unian.it.
- Α' Πανελλήνιο Συνέδριο "Ραδιενεργά Περιβάλλοντος", Αθήνα, ΕΚΕΦΕ "Δημόκριτος", 23-24.11.2001. Πληροφορίες στην ιστοσελίδα: www.ipta.demokritos.gr/erl/gspr.html.

Βιβλίο

Θεωρία της Συντήρησης

Στις 18 και 19.6.2000 έγινε παρουσίαση στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό του βιβλίου του Cesare Brandi *Θεωρία της Συντήρησης*.

Ο Brandi (1906-1988), ιστορικός και κριτικός τέχνης, καθώς και αξιολόγος συγγραφέας, διετέλεσε κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του Διευθυντής Αρχαιοτήτων και Καλών Τεχνών, καθηγητής των Πανεπιστημίων του Παριζέμου και της Ρώμης και ακαδημαϊκός. Το 1939 ίδρυσε το Istituto Centrale del Restauro. Το αποκορύφωμά του ήταν ο τίτλος και πολλά βραβεία για το έργο του.

Οι βασικές έννοιες και οι κανόνες της επιστήμης της Συντήρησης Έργων Τέχνης αναλύθηκαν από τον Brandi στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης φιλοσοφικής αντίληψης. Το βιβλίο μεταφράστηκε στην Ελληνική από τη συντηρήτρια έργων τέχνης, κα Ηρή Γαβριηλίδη, και περιέχει τις ενότητες: Η έννοια της συντήρησης, Η χρήση του έργου τέχνης, Η συντηρητική αντίληψη του έργου τέχνης, Ο χώρος σε σχέση με το έργο τέχνης και τη συντήρηση, Η συντήρηση σύμφωνα με το αίτημα της ιστορικότητας, Η συντήρηση σύμφωνα με το αίτημα της αισθητικής, Ο χώρος του έργου τέχνης, Η προληπτική συντήρηση, Η πλαστογράφηση: Θεωρητική σημειώση στην επεξεργασία των κενών, Αρχές της συντήρησης των νιμνείων, Η συντήρηση της αρχαίας ζωγραφικής, Ο καθαρισμός των ζωγραφικών έργων σε σχέση με την πατίνα, τα βερνίκια και τις διαφανείς («Some factual observations about varnishes and glazes»), Η αφαίρεση ή διατήρηση των κορυζιτών ως πρόβλημα συντήρησης, Χάρτα συντήρησης 1972.

Με την ευκαιρία της παρουσίασης μίλησαν: ο καθηγητής Κ. Νίκος Ζίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, η καθηγήτρια κα Μαρία Αναλιόρο του Πανεπιστημίου Tuscia (Viterbo), με θέμα: «Από γένεση της Θεωρίας της Συντήρησης του Cesare Brandi. Από τη φιλολογία στη φιλοσοφία», ο καθηγητής κ. Giuseppe Basile του Πανεπιστημίου La Sapienza (Ρώμη, Ιταλία), με θέμα: «Επικαρτότητα του Brandi στη θεωρία και στην πράξη της συντήρησης», η συντηρήτρια έργων τέχνης και μεταφράστρια του βιβλίου, Ηρή Γαβριηλίδη. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης προβλήθηκε βίντεο, με τίτλο «Από την Ουτοπία στην Πραγματικότητα», για τη συντήρηση των τοιχογραφιών της Βασιλικής του Αγίου Φραγκίσκου στην Ασίζη μετά τον καταστροφικό σεισμό της 26ης Σεπτεμβρίου 1997.

Στην Αθήνα, η παρουσίαση του βιβλίου έγινε στο αμφιθέατρο του ΥΠ.Π.Ο. (Μουσουλμανίας 20-22), και στη Θεσσαλονίκη στο αμφιθέατρο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού.

Ερευνητικά έργα για Αρχαιολογία

Είναι γνωστές στους ερευνητές οι δυσκολίες προσέλευσης χρηματοδοτήσεων για την ενίσχυση της έρευνας στην πολιτισμική κληρονομιά, ιδιαίτερα στο χώρο της Αρχαιολογίας. Το πρόβλημα έγκειται κυρίως στην απουσία σχετικών θεματικών πεδίων στις προϋποθέσεις της Ε.Ε., ή άλλων φορέων χρηματοδότησης. Μικρό πρόβλημα υπήρξε στην προκήρυξη του τελευταίου ΠΙΕΝΕΔ με το θεματικό πεδίο "Τεχνολογίες για την πολιτισμική κληρονομιά". Ακόμη, στα πρωτόκολλα συνεργασίας που τεκνίχτη υπογράφονται μεταξύ Ελλάδας και χωρών του πρώην ανατολικού συνασπισμού υπάρχει, συχνά, περιβόριο υπερβολικών προτάσεων για αρχαιολογική έρευνα, με περιορισμένη όμως χρηματοδότηση. Τα κενά αυτά είναι απαραίτητα για την ενίσχυση κυρίως των εκπαιδευμένων νέων επιστημόνων που εκπονούν μεταπτυχιακές εργασίες ή διδακτορικές διατριβές στα Πανεπιστήμια ή στα Ερευνητικά Ιδρύματα της χώρας. Πληροφορίες: Γεν. Γραμματεία Έρευνας & Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ), Μεσογείων 14-18, 115 10 Αθήνα, τηλ. 01-6911122 και 7752222 ή στην ιστοσελίδα <http://www.gst.gr/>.

Δημοσιεύσεις

- P. M. Day, E. Kiriati, A. Tsolakidou and V. Kilikoglu (1999), «Group Therapy in Crete: A Comparison Between Analyses by NAA and Thin Section Petrography of Early Minoan Pottery», *Journal of Archaeological Science* 26, 1025-1036.
- J. Buxeda i Garrigós, H. Mommsen, A. Tsolakidou (2001), «Alterations of Na-, K-, and Rb- concentrations in Mycenaean Pottery and a proposed explanation using X-Ray Diffraction», *Archaeometry* (υπό έκδοση).
- A. Hein, A. Tsolakidou and H. Mommsen (2001), «Mycenaean Pottery from the Argolid and Achaia - a mineralogical approach where chemistry leaves questions», *Archaeometry* (υπό έκδοση).

Τα Αρχαιολογικά Νέα επιμελείται ο Γιάννης Μπισαϊκόγλου